

G Ö R Ü Ş

SOSYAL ADALETİN SAĞLANMASINDA İSLAMİ YOL VE ZEKÂTIN ABARTILAN ROLÜ

Fatih SAVAŞAN¹

Mayıs 2016

Başlıktaki ifadeden zekâtın yoksulluğu azaltıcı ve gelir dağılımını düzeltici rolünün önemsenmediği sonucu çıkarılmamalıdır. Vurgu adil gelir dağılımında asıl mekanizmanın faiz yasağı olmasına rağmen tartışmalarda yeterli yeri bulamamasıdır. Tartışmalarda zekâta daha çok yer verilmesinin anlaşılabilir bir nedeni vardır. O da faizin uygulamada yasal olması ve hakim iktisadi paradigma tarafından vaz geçilmesi mümkün olmayan bir “pay” olarak görülmesidir. Ancak İslam Ekonomisine ilişkin bilimsel tartışmalarda faiz yasağının sosyal adaleti sağlamadaki önemine vurgu yapılması gerekir.

Zekât geliri dağıtmada değil geliri yeniden dağıtmada rol alan bir mekanizmadır. Bir diğer ifadeyle zekât, gelirden yeterince pay alamamış kesimlerin rahatlatılmasında çok önemli bir rol oynar. Fakat İslam gelir daha oluşurken/ üretim gerçekleşirken adil paylaşımı kurgulayan mekanizmalar önermektedir. Bu mekanizmaların merkezinde ise [adil/insani ücret](#) ve faiz yasağı gelmektedir.

Bilindiği gibi birinci gelir dağılımı, devletin ekonomiye vergi ve kamu harcamaları ile müdahale etmediği sadece asgari ücret gibi düzenlemelerde bulunduğu durumda, piyasa işleyişinin ortaya çıkardığı dağılımı ifade eder. Refah Devleti anlayışının gelişmesiyle birlikte kapitalizm geliri yeniden dağıtıcı ve dezavantajlı grupların hayatını kolaylaştırıcı devlet müdahalelerine daha çok kapı aralamıştır. İşte devletin vergi ve kamu harcamaları ile geliri yeniden dağıtması sonucu ortaya çıkan dağılım ikincil gelir dağılımıdır.

Zekât ise gelirin yeniden dağıtılması ve dezavantajlı grupların hayatını rahatlatması için İslam’ın önerdiği bir araçtır. Vergilemede ve sosyal transferlerde devletin karşı karşıya olduğu asimetrik bilgi sorununun Müslüman için zorunlu bir ödev olan zekâta ortaya çıkmaması veya oldukça hafif olması şüphesiz ki onun geliri yeniden dağıtıcı mekanizmalar arasında açık bir üstünlüğüdür. Fakat bence İslam sosyal adaletin sağlanmasında asıl rolü faiz yasağına ve emeğin hak ettiği payı almasına verir.

KAPİTALİZM VE İSLAM’DA SOSYAL ADALET

Hiç şüphesiz ki üzerinde en çok uzlaşılabilir önermelerden biri günümüz dünyasında sosyal adaletin sağlanmadığıdır. Bu gerçek gelişmiş olsun gelişmekte olsun her ülke için belki derece farkıyla geçerlidir. Kapitalist sistem kendi devamlılığını sağlamak için yine kendi içinden sosyal adaleti kısmen de olsa sağlamaya ve gelir dağılımını düzeltmeye yönelik çözümler geliştirmeye çalışmıştır. Ne var ki kapitalizm, tanım gereği bu sorunları çözmekten uzaktır. Zira dengesiz büyüme ve sık sık ortaya çıkan krizler yüzünden gelir dağılımındaki adaletsizliğin yaratıcısı bizatihi kendisidir. Faiz, refahı dengesiz dağıtan büyüme modelinin de sık sık karşılaşılan ülke içi veya küresel krizlerin de ana nedenidir. Böyle olunca da faizden vaz geçemeyecek olan bir sistem, geliri yeniden dağıtıcı müdahaleler ve yoksulluğu azaltıcı önlemlerle esasında sorunu çözmeye değil sadece yönetilebilir tutmaya çalışır.

¹ Sakarya Üniversitesi, SBF Maliye Öğretim Üyesi

İslam İktisadının sosyal adaleti önemseyen bir sistem önerdiğini söylemek aslında zaittir. Zira bir din olarak İslam'ın kaynaklık edeceği bir ekonomik sistemin, tanımı gereği sosyal adalete önem vermek durumunda olduğu açıktır. Bir diğer ifadeyle, nasıl kapitalizm tanımı gereği sosyal adaleti sağlamaktan çok adaletsizlik ve yoksulluğu yönetilebilir kılmaya odaklanırsa İslam İktisadı da sosyal adaleti sağlamayı öncelikli hedef olarak belirler. İşte bu amaca yönelik olarak önerdiği üç mekanizma faiz yasağı, adil/insani ücret ve zekâttır. Bunlardan ilk ikisi gelirin adil dağılımını sağlamaya yöneliktir. Üçüncü araç olan zekât ise yine de bazı nedenlerden dolayı ortaya çıkabilecek dağılımda adaletsizliği gidermek amacıyla emredilmiştir. Bir diğer ifadeyle, ilk ikisi gelirin adil dağılımını gelir oluşurken sağlamaya yönelik mekanizmalar iken üçüncüsü arızı veya öngörülemez bir durumu çözmek ise geliştirilmiş “geliri yeniden dağıtıcı” bir mekanizmadır.

SOSYAL ADALETİN SAĞLANMASINDA FAİZ YASAĞININ ROLÜ

İlmi Etüdler Derneği (İLEM), İlim, Kültür ve Eğitim Derneği (İLKE) ve İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İĞİAD) tarafından düzenlenen İslam İktisadı Atölyelerinin dördüncüsü 2-3 Mayıs 2016'da düzenlendi. Bu yılki atölye konusu İslam İktisadı Perspektifinden Sosyal Adalet idi. Atölyede zekâttan mikro tekafüle (mikro İslami sigorta), vakıf uygulamalarından sosyal yardımlarda faydalanılabilecek İslami prensiplere kadar birçok konuda tebliğ sunuldu. Ancak bildirilerden sadece ikisinin faiz yasağı ile ilgili olması sosyal adaletin sağlanmasında faiz yasağının öneminin akademik camiada yeterince karşılık bulmadığını göstermektedir.

Faiz yasağının ulaşmayı hedeflediği iki şey dengeli ve sürdürülebilir büyüme ve adil gelir dağılımıdır. Sosyal adaletin sağlanmasında refah artışından aslan payının çok küçük bir azınlığa peşkeş çekilmemesi ve sistemik krizlerle dezavantajlıların ikinci kez mağduriyete uğratılmaması önceliklidir. Kapitalizm, faiz yüzünden bu konularda başarısızdır ve İslam İktisadı da faiz yasağı sayesinde ümit vaat etmektedir.

KAPİTALİZM: KAŞIKLA VERDİĞİNİ KEPÇEYLE ALAN EKONOMİK DÜZEN

Rakamlar önemlidir. Ekonomi rakamlar doğru okunduğunda adeta matematiksel kesinlikte gerçekleri gösteren bir bilimdir. Rakamlara bakıldığında sanayi devrimi öncesi yaklaşık 18 asırlık dönemde kişi başına gelir ancak 400 dolardan 600 dolara (1990 yılı Uluslararası Geary-Khamis doları cinsinden) yükselmişken sonraki dönemde özellikle 1950'den sonra hızla artmış ve 6 bin doları aşmıştır. Buradan bakıldığında kapitalizmin başarısı görülür. Oysa bu refah artışından fakirin payına düşen fazla bir şey yoktur. Örneğin son küresel ekonomik krizde bile en zengin yüzde 1'in payı gelişmiş ülkelerin tamamında 1980'e göre artmıştır. Örneğin, ABD'de gelirin 1980'lerde yüzde 8'ini alan en zengin yüzde 1, 2008-2012 döneminde payını yüzde 19'lara çıkarmıştır.

Kapitalist sistemde, dezavantajlı kesimler gelirin arttığı dönemlerde bu artıştan minimal düzeyde faydalanırlar. Kriz dönemlerinin darbesini ise hemen ve en ağır şekilde hissetmektedirler. Kapitalist sistemlerde ekonominin hızlı ama adaletsiz büyüdüğü; büyüme dönemlerinin ise krizler yüzünden sıkça kesildiği görülmektedir. Kapitalist ekonomiler refah dönemlerinde geniş kesimlere refah artışından kaşıkla pay verirken kriz dönemlerinde verdiklerini kepçeyle geri almaktadır.

İslam ise faiz yasağı ile iki şeyi başarmak istemektedir: İlki çok yüksek olmasa bile dengeli ve sürdürülebilir büyüme; ikincisi ise krizlerin sistemik olmadığı ve kriz olduğunda ise yükünün adil dağılmasıdır. Ekonomik birimlerin riski paylaştığı ve kar-zarar ortaklığına dayanan sistem, finans sektörünün reel sektörden kopuşuna zemin hazırlayan bir aşırı finansallaşmaya izin vermemektedir. Böylece krizleri sistemik olmaktan çıkarmaktadır. Sosyal adaletin sağlanması işte bu dengeli ve sürdürülebilir büyüme mekanizması ile mümkündür. Zekâtı ise İslam ekstra bir düzeltici mekanizma olarak önermektedir.